

Podstawowe wiadomości o języku hebrajskim

Marcin Majewski

I. Termin „język hebrajski”

Po hebrajsku mówimy: עִבְרִית *iwrit* – hebrajski, lub stosując pełną formę: עִבְרִית לְשׁוֹן *laszon iwrit* – język hebrajski, ewentualnie לְשׁוֹן הַמִּקְרָא *laszon ha-mikra* – hebrajski biblijny.

Termin *język hebrajski* pojawia się po raz pierwszy w Prologu do Księgi Syracha:

**Albowiem nie mają tej samej mocy słowa czytane
w języku hebrajskim, co przełożone na inną mowę.**

Prolog do Księgi Syracha 22

Jest to bardzo ciekawe spostrzeżenie starożytnego tłumacza i wydawcy Księgi Syracha. Tłumacząc to dzieło na język grecki, translator czuje wyraźny dyskomfort: „Mimo naszej usilnej pracy nad tłumaczeniem, nie mogliśmy dobrać odpowiedniego wyrażenia” (Prolog do Syr 20). Jakże ważna obserwacja! Nie da się dokładnie przenieść tekstu z jednego języka do drugiego – tym bardziej tak starożytnego, jak hebrajski.

To samo wyraża włoski okrzyk: *Traduttore traditore!* – *tłumacz (to) zdrajca!* Ta zręczna, choć nadużywana gra słów przekazuje myśl, że każdy tłumacz jest nie tyle przekazicielem tekstu oryginalnego, co jego interpretatorem. Język bowiem nie jest tylko bezdusznym narzędziem komunikacji, ale

całościowym systemem wyrażającym sposób myślenia i postrzegania świata. A tych nie da się przekazać tylko poprzez adekwatne słowa innego systemu.

Autor prologu daje nam tu znakomitą motywację do studiowania tekstu Pisma świętego w oryginale. Istotnie, „nie mają tej samej mocy słowa czytane w języku hebrajskim, co przełożone na inną mowę”.

II. Hebrajski wśród języków semickich

Hebrajski jest jednym z języków semickich. Języki semickie należą do wielkiej afroazjatyckiej rodziny językowej (dawniej zwanej semito-chamicką) obejmującej całą niemal północną Afrykę oraz Bliski Wschód. Oprócz hebrajskiego najbardziej znanym językiem semickim jest arabski, posługuje się nim ponad 200 mln osób, podczas gdy hebrajskim ok. 8 mln osób.

Przymiotnik „semicki” wywodzi się od biblijnego imienia Sema, który był jednym z synów Noego (Rdz 10,21-31), i określa w przybliżeniu ludy, które według tekstu biblijnego wywodzą się właśnie od Sema.

Językami semickimi mówi się obecnie na Bliskim Wschodzie, ale najstarsze świadectwa spisane sięgają III tysiąclecia przed Chr. Jest to więc jedyna grupa językowa, której dzieje mogą być przedmiotem obserwacji przez niemal cztery i pół tysiąca lat.

Przynależność hebrajskiego do grupy języków semickich można przedstawić na takim diagramie (tradycyjny podział wyglądał inaczej, ale został zmodyfikowany, odkąd odkryto nowe języki):

Języki semickie:

(1) języki północnosemickie

tu m.in. paleosyryjski, amorycki, ugarycki

(2) języki wschodnosemickie

tu m.in. staroakadyjski, asyryjsko-babiloński i późnobabiloński

(3) języki **zachodniosemickie**

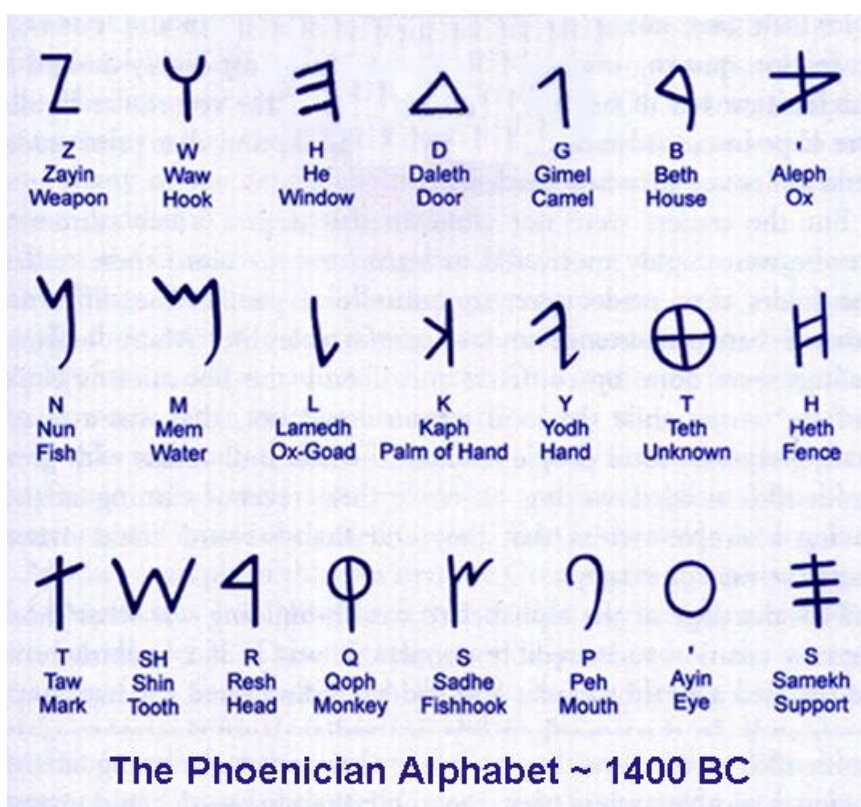
tu języki kananejskie (hebrajski, fenicki, moabicki, edomicki),
aramejski, północnoarabski

(4) języki **południowo-semickie**

tu m.in. j. południowoarabskie i etiopskie

III. Alfabet języka hebrajskiego

Alfabet języka hebrajskiego wywodzi się z najstarszego zachowanego alfabetu świata, alfabetu fenickiego, który wyglądał tak:

Alfabet fenicki (ok. XIII w. p.n.e.)

Hebrajczycy, sąsiedzi Fenicjan, posługiwali się tym alfabetem za czasów całej monarchii izraelskiej (X–VI w. przed Chr.). Dlatego nazywa się on

również paleohebrajskim (hebr. *ketaw iwri*). Pismem tym spisano najstarsze księgi biblijne.

W okresie niewoli babilońskiej (VI w. przed Chr.) wyłoniło się w rodzinie aramejskiej nowe pismo, zwane kwadratowym (hebr. *ketaw meruba*). Ten charakter pisma przejęli Żydzi. Pismem kwadratowym przepisano stare i spisano kolejne księgi biblijne. Potem rabini orzekli, że tylko przy jego użyciu można przepisywać święte księgi. Stąd dziś hebrajski tekst Biblii jest drukowany w piśmie kwadratowym, a język hebrajski posługuje się tym właśnie rodzajem pisma.

Alfabet hebrajski składa się wyłącznie ze spółgłosek (jak fenicki), do zapisu samogłosek służą specjalne oznaczenia (kombinacja kropek i kresek). Ze spółgłoskami i samogłoskami będziemy się zapoznawać w kolejnych lekcjach.

Ciekawostka! Zwróć uwagę, że znak *taw* – który według Ez 9,4 ma być nakreślony na czołach mężów sprawiedliwych – w starożytnym zapisie hebrajskim był w kształcie krzyża. Ciekawe, że greckie *stauros* (krzyż) zawiera w sobie nazwę litery hebrajskiej *taw* (*tau*).

IV. Krótka historia języka hebrajskiego

W rozwoju języka hebrajskiego możemy wyróżnić cztery główne etapy:

- **Klasyczny/Biblijny** – język Biblii hebrajskiej (Starego Testamentu) (ok. 1000 – 200 r. przed Chr.) oraz niewielu starożytnych inskrypcji pozabiblijnych

To tzw. klasyczny język hebrajski. Najlepiej reprezentowany jest w biblijnej prozie i poezji, powstałej za czasów Pierwszej Świątyni (VIII – VI w. przed Chr.). Za czasów Drugiej Świątyni, czyli po niewoli babilońskiej, hebrajski ulega pewnym zmianom, częściowo pod wpływem aramejskiego i jest już bardziej niż klasyczny zbliżony do hebrajskiego współczesnego. Jest to etap

późnego hebrajskiego biblijnego reprezentowany najlepiej w księgach Koheleta, Kronik, Ezdrasza, Nechemiasza, Estery i Daniela.

Język hebrajski biblijny będzie przedmiotem tego kursu.

- **Misznaicki** – język Miszny (200 przed Chr. – 500 r. po Chr.)

Okres ten bierze nazwę od języka Miszny (kodeksu prawnego opartego na Torze), gdzie spotykamy język o zmienionej składni w stosunku do tej biblijnej i nowe słownictwo.

- **Średniowieczny** – język tekstów rabinicznych (500 – 1880 r.)

Jest to czas, gdy język hebrajski zanika w mowie i twórczości literackiej Żydów, pozostaje jedynie językiem liturgicznym. Zamiast niego rozwijają się w społecznościach żydowskich języki *jidysz* w Europie Środkowo-Wschodniej (aszkenazyjczycy) i *ladino-dzudezmo* w basenie Morza Śródziemnego (sefardyjczycy).

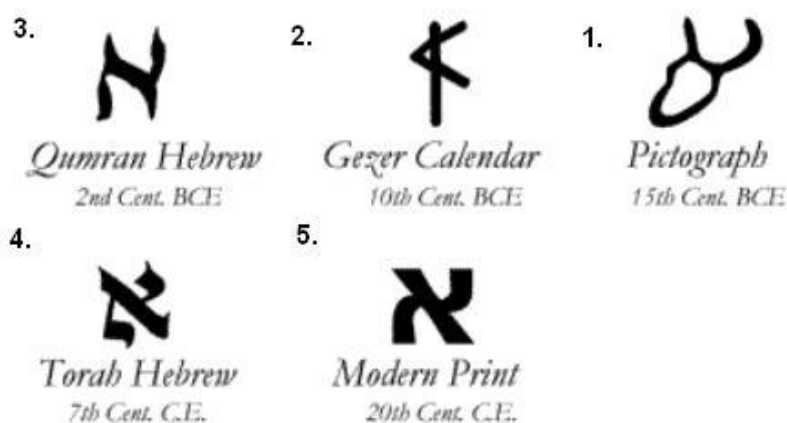
- **Współczesny** – od 1881 roku, dziś język państwa Izrael

Podobnie jak esperanto, nowoczesny język hebrajski nie jest językowym tworem narodu, lecz pomysłem w dużej mierze jednej osoby, Eliezera Perelmanna (znanego pod nazwiskiem Ben Jehuda). Data 1881 – oczywiście umowna – wskazuje na rok, w którym Ben Jehuda przyjechał do Palestyny i tam zaczął swoje dzieło: nauczał hebrajskiego w szkołach, mówiąc na lekcjach wyłącznie po hebrajsku, napisał też Wielki Słownik Języka Hebrajskiego, gdzie umieścił słowa pochodzące z Biblii, a także wiele nowych słów.

Dziś hebrajski to żywy język, od chwili powstania państwa Izrael w 1948 jest oficjalnie językiem urzędowym tego kraju.

V. Parę informacji o alfabecie hebrajskim

- Alfabet hebrajski wywodzi się z fenickiego, najstarszego alfabetu świata (zob. tabela nr 1). Alfabet ten, poprzez oparte na nim pisma hebrajskie i greckie, dał początek wszystkim alfabetom stosowanym współcześnie na terenie Europy oraz arabskiemu, a nawet dewanagari używanemu obecnie w Indiach.
- Poszczególne litery pisma hebrajskiego zostały ukształtowane na zasadzie **akrofonii**, to znaczy, że na oznaczenie (nazwanie) np. litery *b* wybrano wyraz zaczynający się od tej spółgłoski (hebr. *bet* – dom) i zapisano ją znakiem przypominającym zarys domu. Później zapis uległ schematyzacji i przekształcił się w literę *bet* **b**. Podobnie było z *alef* (hebr. wół, rogaczna), które przypomina dziś kształtem rogi, oraz z innymi literami.

- Inną charakterystyczną cechą alfabetu hebrajskiego, jest jego **spółgłoskowość**. Jest to alfabet, który składa się z samych spółgłosek, brak liter odpowiadających samogłoskom (te odczytywano z kontekstu lub pamięciowego opanowania tekstu). Dopiero hebrajscy uczeni (tzw. masoreci) pod koniec pierwszego tysiąclecia (VII–X w. po Chr.) opracowali system samogłosek i dzięki ich pracy mamy dziś tekst biblijny uzupełniony o wokalizację. Samogłoski poznamy w lekcji następnej.

- W hebrajskim piszemy i czytamy **od prawej do lewej** – czyli w odwrotnym kierunku, niż przywykliśmy. W związku z tym strony Biblii hebrajskiej, książek i gazet hebrajskich rozpoczynamy czytać od naszej tylnej okładki i przewracamy w odwrotnym kierunku.
- **Nie rozróżnia się w nim liter małych i wielkich** – występuje tylko majuskuła, czyli tzw. wielkie litery.
- Chrześcijaństwo i judaizm uznają hebrajski za język święty – *laszon hakkodesz*. Judaizm dodatkowo uznaje graficzną formę alfabetu za nienaruszalną i świętą; mistycy żydowscy uważali litery hebrajskie za nośniki duchowych mocy, a ich znajomość za sposób zbliżania się do Boga.
- Odrębny, „egzotyczny” alfabet hebrajski może początkującym sprawiać uczucie pewnego dyskomfortu. Jednak już po krótkim kursie i ćwiczeniach staje się prosty i zrozumiały. Ponadto pismo hebrajskie jest graficznie bardzo ładne.

Ciekawostka! Na taką, a nie inną kolejność liter w alfabecie hebrajskim wskazują m.in. utwory akrostychiczne w Biblii – czyli takie, których kolejne wersety zaczynają się od kolejnej litery alfabetu. Taka struktura jest zamierzonym działaniem autora biblijnego, elementem kompozycji literackiej utworu. Do utworów akrostychicznych w Biblii zaliczamy np. Ps 9-10; Ps 34; Ps 37; Ps 119; Ps 145; Prz 31 Lm 1; 2; 3; 4 i inne. Biblia Tysiąclecia i niektóre inne tłumaczenia polskie zaznaczają w takich utworach litery alfabetu hebrajskiego na marginesach – sprawdź!